

Rośliny w religii i sztuce - literatura uzupełniająca

UWAGA: Sprawdzian zaliczający przedmiot będzie dotyczyć wyłącznie informacji przekazywanych na wykładzie. Przeczytanie notatek z wykładów będzie niezbędne - poniższą literaturę można wykorzystać do ich uzupełnienia.

Odradzam samodzielne przygotowywanie się do egzaminu lub uczenie się z pożyczonych notatek!

OSTRZEGAM: Wykaz zawiera tylko ważniejsze pozycje literaturowe.

Informacje w nich zawarte nie zawsze są prawidłowe. Dotyczy to zwłaszcza książek o charakterze humanistycznym - mogą one zawierać błędy np. w identyfikacji roślin, które na wykładach są przeze mnie korygowane.

Dane z literatury trzeba konfrontować z informacjami podawanymi na wykładach!

Halina Galera

Wykaz opracowań ogólnych (kolejność pozycji - według ilości i jakości zawartych informacji):

pozycje pisane przez botaników (informacje pewne):

Podbielkowski Z., Sudnik-Wójcikowska B. 2003. Słownik roślin użytkowych. PWRiL, Warszawa. (lub:

Podbielkowski Z. 1992. Rośliny użytkowe. WSiP, Warszawa)

Kujawska M., Łuczaj Ł., Sosnowska J., Klepacki P. 2016. Rośliny w wierzeniach i zwyczajach ludowych. Słownik Adama Fischera. Polskie Towarzystwa Ludoznawcze, Wrocław.

Wielka encyklopedia przyrody. Rośliny kwiatowe, t. 1 i 2. Muza, Warszawa. (ciekawe i pewne informacje o pochodzeniu i zastosowaniu poszczególnych roślin uprawnych)

Kraush H.-D. 2003. Kaiserkron und Päonien rot... Entdeckung und Einführung unserer Gartenblumen. Dölling und Garlitz Verlag, München, Hamburg.

Krausch H.-D. 1993. Amerikanische Nutzpflanzen in der Niederlausitz. Biologische Studien (Luckau) 22: 26-40.

Pieniążek J., Pieniążek S.A. 1981. Owoce krain dalekich. PWRiL, Warszawa.

Whittle T. 1976. Łowcy roślin. Wiedza Powszechna, Warszawa.

polecam także wszystkie pozycje Mariana Nowińskiego (np. Dzieje upraw i roślin leczniczych z 1980 r.)

łatwo dostępne pozycje humanistyczne:

Bartmiński J. (red.) 2017-... Słownik stereotypów i symboli ludowych, t. 2. Rośliny. Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin. *Bogaty, dobrze udokumentowany zbiór językowo-kulturowych obrazów roślin (głównie użytkowych). Dotychczas ukazały się 4 zeszyty:*

Zeszyt 1. Zboża (2017)

Zeszyt 2. Warzywa, przyprawy, rośliny przemysłowe (2018)

Zeszyt 3. Kwiaty (2019)

Zeszyt 4. Zioła (2019)

Kopaliński W. 1987 (i inne wydania). Słownik mitów i tradycji kultury. PIW, Warszawa.

Kopaliński W. 1990. Słownik symboli. PIW, Wiedza Powszechna, Warszawa.

Kopaliński W. 1994. Opowieści o rzeczach powszednich. Wiedza Powszechna, Warszawa.

Frazer J.G. 1965 (lub inne wydania). Złota gałąź. PIW, Warszawa. (pozycja klasyczna - stara, ale dobra)

Forstner D. 2001. Świat symboliki chrześcijańskiej. Inst. Wyd. PAX, Warszawa.

Roberts J. 2004. Powab jabłka. Świat książki, Warszawa.

Szafrańska M. 1998. Ogród. Forma - symbol - marzenie. Zamek Królewski, Warszawa. (katalog wystawy z ilustracjami)

Wykaz literatury do poszczególnych tematów wykładów (tematy w kolejności alfabetycznej, kolejność pozycji - według ilości i jakości zawartych informacji):

Drzewa - fakty i mity

- Ziółkowska M. 1993 (*i wcześniejsze wydania*). Gawędy o drzewach. Arkona, Warszawa.
- Pacyniak C. 1992. Najstarsze drzewa w Polsce. Przewodnik. Wyd. PTTK Kraj, Warszawa. (*stare dane!*)
- Potocka E., Landowska A., Goller K. 2002. Drzewa świętują. Kwiaty 10: 50-51. (*japońskie święta drzew*)
- Tomicka J., Tomicki R. 1975. Drzewo życia. Ludowa wizja świata i człowieka. Ludowa Spółdz. Wydawnicza, miasto?
- Kowalski P. 1998. Leksykon znaki świata. Wyd. Nauk. PWN, Warszawa. (*np. hasła: jabłoń, jesion, dąb*)
- Ejsmond J. 1977. W puszczy. Żywoty drzew. PIW, miasto? (*piękna lektura...*)
- Gordon S. 1998. Popularna encyklopedia mitów i legend. Amber, Warszawa. (*hasło Idgrasil i odsyłacze*)
lub: Cotterell A. 1996. Ilustrowana encyklopedia mitów i legend świata. Penta, Warszawa.
lub: Kempański A.M. 1993. Słownik mitologii ludów indoeuropejskich. Kantor Wyd. SAWW, Poznań.

dodatkowo, dla zainteresowanych: Dunin-Wąsowicz P., Kalnoj-Ziajkowska E., Korbik M., Kuzko-Zwierz K., Piwowarski M. 2020. Drzewa Warszawy. Przewodnik po wybranych, ważnych drzewach Warszawy. Stowarzyszenie Z Siedzibą w Warszawie, Warszawa. Dostępny na:
<http://www.wwarszawie.org.pl/pl/component/content/article/23-wersja-polska/projekty-opisy/333-rpzewodnik.html>

Kwiaty w Ołtarzu Wita Stwosza

- Szafer W., Szaferowa J. 1958. Kwiaty w naturze i sztuce. PWN, Warszawa. (*rozdział Kwiaty w ołtarzu Wita Stwosza*)
lub: Szafer W. 1934. Polichromija roślinna w ołtarzu Wita Stwosza. Acta Societatis Botanicorum Poloniae 11, Suppl.: 33-43 (+ 4 tablice).
- Behling L. 1957. Die Pflanze in der mittelalterischen Tafelmalerei. H.Böhlans Nachfolger, Weimar.
- ilustracje - np.* Dettlof S. i in. (red.) 1951. Wit Stwosz. Ołtarz krakowski. PIW, Warszawa.
- Chrzanowski T. 1985. Ołtarz Mariacki Wita Stwosza. Interpress, Warszawa.

Lilia i róża: kwiaty-emblematy

- Galera H. 2021. *Niewinne i zmysłowe, mistyczne i wytworne...* Przewrotność symboliki lilii. W: Cztery pory roku w ogrodach (cykl 12 webinarium o sztuce ogrodowej), odcinek 6. Zamek Królewski w Warszawie – Muzeum, Warszawa. Wykład z 3 marca 2021 – nagranie dostępne na:
<https://www.zamek-krolewski.pl/edukacja/wyklady/cztery-pory-roku-w-ogrodach>
- Krüssman G. 1974. Rosen, Rosen, Rosen. Verl. P.Parey, Berlin, Hamburg.
- Köhlein F. 1981. Iris. Verlag E.Ulmer, Stuttgart. (*lilie a kosaćce*)
- Forstner D. 2001. Świat symboliki chrześcijańskiej. Inst. Wyd. PAX, Warszawa.
- Lurker M. 1994. Przesłanie symboli. Znak, Kraków.
- Martuszevska A. (red.) 1997. Literacka symbolika roślin. Wyd. Uniw. Gdańskiego, Gdańsk. (*lilie mistyczne*)
- Czekaj T. 1992. Zapomniany język. Plastyka i Wychowanie 1/1992: 16-22. (*symbolika kwiatów*)

Motywy roślinne w tradycyjnym chińskim drzeworycie

- Rudova M. 1988. Chinese Popular Prints. Aurora Art. Publishers, Leningrad. (*ilustracje i dość dobre opisy*)
- Eberhard W. 1996. Symbole chińskie. Universitas, Kraków. (*błędy w identyfikacji roślin, np. s.181 - ilustracja z magnolią, a nie orchideą; s.132 - ilustracja z liliowcem, a nie lilią*)
- Williams C.A.S. rok? Outline of chinese symbolism & art motives. Dover Publ., New York.
- Maleszko K., Markiewicz J. 1996. Zwierzęta w sztuce Dalekiego Wschodu. Muzeum Narodowe, Warszawa.

Motywy roślinne w XVII-wiecznym malarstwie holenderskim

- Galera H. 2005. Malarstwo holenderskie XVII w. W jakim stopniu obrazy mistrzów mogą odzwierciedlać rzeczywistą sytuację przyrodniczą? W; Nakonieczny M., Migula P. (red.), Problemy środowiska i jego ochrony, cz. 13. Centrum Studiów nad Człowiekiem i Środowiskiem, Uniw. Śląski, Katowice 2

- Michałkowska J., Brusewicz L., Steinborn B., Kozak A., Kluk M., Woźniak M. 1981. *Ars emblematica*. Ukryte znaczenia w malarstwie holenderskim XVII w. Muzeum Narodowe w Warszawie, Warszawa.
- Battistini M., Impelluso L., Zuffi S. 2000. *Martwa natura. Historia, arcydzieła, interpretacje*. Arkady, Warszawa. (*ilustracje i dość dobre opisy*)
- reprodukcje dzieł XVII-wiecznych artystów holenderskich (w tym też flamandzkich)*:
 Chong A., Kloock W. (eds.) 1999. *Still-life paintings from the Netherlands 1550-1720*. Rijks Museum, The Cleveland Museum of Art Waanders Publishers, Amsterdam, Zwolle.
- Nitze-Ertz Ch., Kleinmann U., Brakensiek S. (Hrg.) 2002. *Das flämische Stilleben*. Luca Verlag, Lingen.
- Segal S. 1990. *Flowers and nature. Netherlandisch flower painting of four centuries*. SDU Publishers, The Hague.
- Segal S. 1991. *Jan Davidsz de Heem und sein Kreis*. Herzog Anton Ulrich – Museum, Braunschweig.
- Wheelock A.K. (ed.) 1989. *Still Lifes of the Golden Age*. National Gallery of Art, Washington.
- Wheelock A.K. 1999. *From botany to bouquets. Flowers in Northern Art*. National Gallery of Art, Washington.

Przeklęte i błogosławione

- Rejewski M. 1992. *Rośliny przyprawowe i używki roślinne*. PWRiL, Warszawa.
- Colditz G, Colditz P. 1995. *Owoce egzotyczne*. Multico, Warszawa.
- Hobhouse H. 1999. *Ziarna zmian*. Warszawskie Wydawnictwo Literackie Muza, Warszawa.
- Hyams E. 1974. *Rośliny w służbie człowieka*. PWN, Warszawa.
- Coe S.D., Coe M.D. 2000. *Prawdziwa historia czekolady*. PIW, Warszawa.
- lub*: Mc Fadden C., France C. 1999. *Wielka encyklopedia. Czekolada*. Arkady, Warszawa.
- Rum L. 1996. *Kawa. Legenda, historia, anegdota. Receptariusz*. W Kolorach Tęczy, Wrocław.
- lub*: Brandys H., Oskroba M. 2000. *Świat kawy*. Państwowe Muzeum Etnograficzne, Warszawa.
- Frankowska M. 1987. *Mitologia Azteków*. Wyd. Artystyczne i Filmowe, Warszawa. (*kukurydza*)
- Chołaj H. 1995. *Kolumb. Europa i świat*. Książka i Wiedza. (*kukurydza*)

Rośliny w polskich świętach

- Ogrodowska B. 2000. *Zwyczaje, obrzędy i tradycje w Polsce*. Verbinum, Warszawa.
- Ogrodowska B. 1996. *Święta polskie. Tradycja i obyczaj*. Alfa, Warszawa.
- Ogrodowska B. 2001. *Polskie obrzędy doroczne. Przewodnik po wystawie stałej*. Państwowe Muzeum Etnograficzne, Warszawa.
- lub*: Ogrodowska B. 2001. *Radujcie się weselcie. O polskich zwyczajach i obrzędach wielkanocnych*. Państwowe Muzeum Etnograficzne, Warszawa.
- Ogrodowska B. 2002. *Wigilia polska*. Państwowe Muzeum Etnograficzne, Warszawa.
- lub*: Zadrożyńska A. 1985. *Powtarzać czas początku. Część 1. O świętowaniu dorocznych świąt w Polsce*. Wydawnictwo Spółdzielcze, Warszawa.
- Hryń-Kuśmerek R., rok? *Polskie tradycje doroczne*. Publicat, Poznań.
- Piskorz-Banekowa E. 2002. *Polskie Betlejem*. Państwowe Muzeum Etnograficzne, Warszawa.
- Zadrożyńska A., Braun K. 2003. *Zielnik świątowań polskich*. Twój Styl, Warszawa.
- Smosarski J. 2005. *Oblicza świąt*. Biblioteka Więzi, Warszawa.
- Bockenheim K. 2004. *Przy polskim stole*. Wyd. Dolnośląskie, Wrocław.
- Baraniewski W. 2004. *Kuchnia i stół w polskim dworze*. Prószyński i Ska, Warszawa.
- Chwalba A. (red.) 2005. *Obyczaje w Polsce. Od średniowiecza do czasów współczesnych*. Wyd. Nauk. PWN, Warszawa.
- von Tubeuf K.F. 1923. *Monographie der Mistel*. Verlag R. Oldenburg, München, Berlin.
- Kowalski P. 1998. *Leksykon znaki świata*. Wyd. Nauk. PWN, Warszawa. (*hasło: jemiola*)
- atrybuty Męki Pańskiej - zob. literatura do tematu Siedem płodów Ziemi Świętej*

Rośliny w służbie idei i ... propagandy

- Łysenko T. 1950. Agrobiologia. Prace z dziedziny genetyki, hodowli i nasiennictwa. *(lektura tylko dla wytrwałych, wbrew tytułowi nie zawiera informacji na temat praktyki rolniczej, lecz jest ideologicznym przesłaniem ówczesnych władz ZSRR; do jej krytycznego przeczytania wystarczy posiadać podstawową wiedzę z zakresu historii, socjologii oraz genetyki, ekologii i rolnictwa)*
- Kuroń J., Żarkowski J. 1999. PRL dla początkujących. Wyd. Dolnośląskie, Wrocław.
- Vedovello F., 1990. Van Gogh. Życie i twórczość. Arkady, Warszawa.
- wiersze o roślinach - np.*
- Kern L.J. 1992. Portrety kwiatów. Wyd. Kwiaty, Kraków.
- Fałtynowicz W., Fałtynowicz Z. (red.) 1998. Wyglądając poza zieleń. Wyd. Hańcza, Suwałki.
- Harasymowicz J. 1992. W Botanicznym wiersze zen. Universitas, Kraków.
- poezja Ks. Jana Twardowskiego - np.* Twardowski J. 2004. Ogrody. Rosikon Press, Wyd. Sióstr Loretanek, Izabelin, Warszawa.
- ilustracje - np.* Szczepaniak J., 1998. Kozłówka. Galeria sztuki socrealizmu. Muzeum Zamoyskich w Kozłówce, Kozłówka.

Siedem płodów Ziemi Świętej

- Darom D. rok ? Najpiękniejsze rośliny Ziemi Świętej. Palphot, miasto ?
- Forstner D. 2001. Świat symboliki chrześcijańskiej. Inst. Wyd. PAX, Warszawa.
- Pick J. 1998. W świetle Biblii. Flora. Wyd. Diecezji Pelplińskiej Bernardinum, Pelplin.
- Pick J. 2000. Flora i krajobraz Biblii. Chrońmy Przyrodę Ojczyzną 56, 1: 5-17.
- Zohary M. 1982. Plants of the Bible. Ben Zvi Printing Enterprises, Jerusalem. *(polecam wszystkie pozycje tego autora)*
- Szczepanowicz B. 2003. Atlas roślin biblijnych. Wyd. WAM, Kraków. *(pozycja słabsza od podanych wyżej, choć obszerna)*
- McLeish K. 1994. Opowieści i legendy biblijne. Książka i Wiedza, Warszawa. *(pozycja czysto humanist.)*
- dzieje upraw zbożowych - np.*
- Wasylikowa K. 2001. Początki uprawy roślin: gdzie, kiedy, jak, dlaczego? Wiadomości Botaniczne 45, 1/2: 7-31.
- Kozłowski J.K., Kozłowski S.K. 1983. Człowiek i środowisko w pradziejach. PWN, Warszawa.

Szata roślinna arrasów wawelskich

- Kostuch A., Zemanek A., 1999. Rośliny arrasów wawelskich. Wiadomości Botaniczne 43 (1/2): 7-24.
- ilustracje - np.* Szablowski J. (red.) 1975. Arrasy flamandzkie w Zamku Królewskim na Wawelu. Wyd. Arkady, Warszawa.

Tajemniczy ogród

- Hobhouse P. 2005. Historia ogrodów. Arkady, Warszawa.
- Majdecki L. 1972. Historia ogrodów. PWN, Warszawa.
- Sosnowski L., Wójcik A.I. 2004. Ogrody – zwierciadła kultury. Universitas, Kraków.
- Behling L. 1957. Die Pflanze in der mittelalterlichen Tafelmalerei. H.Böhlans Nachfolger, Weimar.
- (Ogród rajski Mistrza Górnoreńskiego - zastrzeżenie: roślina opisana przez autorkę jako lak pospolity to prawdopodobnie lewkonia letnia)*
- Kobielus S. 1997. Człowiek i ogród rajski w kulturze religijnej średniowiecza. Inst. Wyd. PAX, Warszawa.

Ziarna prawdy

- Hnatiuk O. 1997. Wiedźmy i święci Huculszczyzny. Mity i legendy. Tyrsa, Świat Literacki, Fundacja Pogranicze, Warszawa. *(piękne legendy pisane krwistym językiem...)*
- Graves R., Patai R. 1993. Mity hebrajskie. Księga Rodzaju. Cyklady, Warszawa. *(mit o winnicy Noego - rozdział Pijaństwo Noego)*
- Unterman A. 1994. Encyklopedia tradycji i legend żydowskich. Książka i Wiedza, Warszawa. *(hasła etrog i Sukot oraz odsyłacze)*
- Mirek Z. 1992. Szarotka. Rośliny - symbole Tatr i Podhala 1. Alauda, Kraków.
- polskie przysłowia - znaczenie i pochodzenie:*
- Krzyżanowski J. 1994. Mądrzej głowie dość dwie słowie, t. 1 i 2. PIW, Warszawa.

Kopaliński W. 1993. Koty w worku, czyli z dziejów pojęć i rzeczy. Wiedza Powszechna, Warszawa.

wykazy przysłów - np.

Nyczaj S. (red.) 1993. Mała księga przysłów polskich. STON, Radom.

Masłowska D., Masłowski W. 2003. Przysłowia polskie i obce. Świat Książki, Warszawa.

Pomierska J. 2002. Przesłowie samo sa rodzy w głowie. Kaszubskie przysłowia z polskimi odpowiednikami. Oficyna Czac, Gdańsk.